

UYUSHMAGAN YOSHLARNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK MOSLASHGANLIGINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Atabayeva Nargis Batirovna,
psixologiya fanlari doktori, professor
O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti
nargis_aziza@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19415320>

Annotasiya: mazkur maqolada uyushmagan yoshlar va ularning ijtimoiy moslashuvi masalasi keng qamrovda yoritib berilgan. Xususan, ijtimoiy psixologik moslashganlikning shaxs hayotiy strategiyasiga bog‘liq jihatdan yoritib berilgan. Ayniqsa, ijtimoiy moslashmaganlik darajasi yuqori bo‘lgan uyushmagan yoshlarning o‘zini faollashtirish, o‘z ustida ishlash pozitsiyasining past bo‘lishiga ta’sir etuvchi omillar tahlil qilib berilgan.

Kalit so‘zlar: uyushmagan yoshlar, moslashagalik, moslashmaganlik, ijtimoiy faollik, vaqtincha ishsiz, surunkali ishsiz, destruktiv axloq.

Аннотация: В данной статье рассматривается проблема неорганизованной молодежи и ее социальной адаптации. В частности, выделены аспекты социально-психологической адаптации, связанные со стратегией личной жизни. В частности, анализируются факторы, влияющие на низкий уровень самоактивации и работу по самоактивации неорганизованной молодежи с высоким уровнем социальной дезадаптации.

Ключевые слова: неорганизованная молодежь, адаптация, дезадаптация, социальная активность, временная безработица, хроническая безработица, деструктивная мораль.

Abstract: This article covers the issue of unorganized youth and their social adaptation. In particular, aspects of social psychological adaptation related to personal life strategy are highlighted. In particular, the factors affecting the low level of self-activation and work on self-activation of unorganized youth with a high level of social maladjustment are analyzed.

Key words: disorganized youth, adjustment, maladjustment, social activity, temporary unemployment, chronic unemployment, destructive morality.

Kirish. Bugungi kunda yoshlarning ijtimoiy guruh sifatidagi muammosini tadqiq etishga katta e’tibor qaratilmoqda. Xususan, yoshlar muammolari falsafa, sosiologiya, psixologiya, pedagogika fanlari rakursida keng tadqiq etilmoqda. Yoshlar ijtimoiy-demografik guruh sifatida jamiyat hayotida katta ahamiyatga ega. Jamiyatda yoshlar intellektual va ijtimoiy tajribani potensial tashuvchilari hisoblanadi. Yoshlarni jamiyatni muhim qatlami sifatida tadqiq etish masalasi yer yuzida insoniyat paydo bo‘lganidan buyon olimu-ulamoalarni diqqat markazida bo‘lgandir.

Nazariy tahlil. Xattoki, eramizdan avvalgi V asrdayoq yunon faylasufi Suqrotning qarashlarida ham “yoshlar orasida hashamatga muxabbat, ota-onaga va kattalarga hurmatsizlik kuchayib”[1] ketayotganligi yoki tarixchi Gerodot Misr ehromlarida quyidagi qaydlar uni ajablantirgani “yoshlarning tarbiyasi buzilib ketyapti. Nima qilish kerak?!” [3] haqida aytib o‘tilgan. Mazkur holatning o‘ziyoq yoshlar va ularni tarbiyalash masalasi uzoq o‘tmishdan beri dolzarb muammo ekanini ko‘rsatadi. Zero, rivoyat qilishlaricha Luqmoni Hakimdan “nasihatlaringizning ko‘pi yoshlarga oid, ammo yoshi kattaroqlarga kamroq bo‘ladi, buning sababi nima?” – deb so‘radilar. Luqmoni Hakim shunday javob beradilar: “Bog‘bon yerni yumshatib ko‘chat o‘tqazib, uning atrofini xas – xashakdan, zararli yovvoyi o‘tlardan tozalab, kerak bo‘lgan vaqtda suv bilan o‘g‘it berib tursa, tez vaqtda daraxt yetiladi, unumli, serhosil bo‘ladi. Bolani ham yoshligidan boshlab yaxshilab tarbiya qilinsa, go‘zal axloqli, odobli etib o‘stirilsa, u bola nafaqat

o’ziga, ota – onasiga baxt – saodat keltiradi, jamiyat uchun foydali, kerakli inson bo’lib yetishadi” [2]. Shunday ekan, jamiyatning tayanchi va taraqqiyotning asosi bo’lgan yoshlar bilan ishlash, ularni qo’llab-quvvatlash masalasiga e’tibor qaratish, jamiyat taraqqiyotining asosini tashkil etar ekan.

Natijalar tahlili. Umuman olganda uyushmagan yoshlarning jamiyatga integrasiyasi va moslashuvida ularning hayot strategiyalari ham muhim o’ringa ega. Chunki, o’z taqdirini ko’ra bilgan, prognozlay olgan shaxsda konstruktiv o’zgarishga moyillik ham kuzatiladi. Shu maqsadda, uyushmagan yoshlarning ijtimoiy moslashganlik darajasiga shaxs hayotiy strategisi ham ta’sir qiladi deb hisobladik va M.O.Mdivani, P.B.Kodessning “Shaxs hayotiy strategiyasini aniqlash” so’rovnomasini o’tkazib oldik. natijalarni esa o’zaro korrelyasion tahlil qildik. Natijalar quyidagi jadvalda keltirilgan.

1-jadval

K.Rodjars – R.Daymondning “Ijtimoiy psixologik moslashganlik” va M.O.Mdivani, P.B.Kodessning “Shaxs hayotiy strategiyasini aniqlash” metodikalari orasidagi bog’liqlikning o’ziga xos jihatlari (n=321)

Mezonlar	Ijtimoiy faollik	Empatiya	O’zini o’zi kamol toptirish va faollashtirish	Kasbiy imkoniyatlarni ro’yobga chiqarish	Tashqi muvaffaqiyat
Moslashganlik	0,055	-0,046	0,109	0,117*	0,063
Moslashmaganlik	-0,077	0,085	-0,114*	-0,025	0,008

Izoh: ** $p \leq 0,01$, * $p \leq 0,05$

Olingan natijalardan ko’rinib turibdiki, uyushmagan yoshlardagi moslashganlik kasbiy imkoniyatlarni ro’yobga chiqarish ($r=0,117$; $p \leq 0,05$) bilan ijobiy, moslashmaganlik o’zini-o’zi qaror toptirish va faollashtirish ($r=-0,114$; $p \leq 0,05$) bilan teskari ahamiyatli bog’lanishlarga ega ekanligi aniqlandi.

Uyushmagan yoshlardagi moslashganlik darajasi ularning “mavsumiy” yoki “kunlik” ishlar bilan yoki hunarmandchilikka oid tadbirkorlik bilan o’zini-o’zi band qilganligida ko’rinadi. Mazkur jarayonda uyushmagan yoshlarning ijtimoiy muhitga integrasiyasi va jamiyatga moslashuvi bevosita kasbiy imkoniyatlarini, salohiyatini ro’yobga chiqarishga urinishi bilan belgilanadi. Uyushmagan yoshlarning vaqtinchalik o’zini-o’zi ish bilan band qilishi ularning kasbiy qobiliyatlarini amalga oshirishga imkon beruvchi hayotiy strategiyadir. Shaxsning o’z kasbiy imkoniyatlarini ro’yobga chiqarishga urinishi uni o’z ustida ishlashga, kasbiy adaptasiyasini kuchayishiga va shu orqali jamiyatga integrasiyasini yuzaga chiqishiga olib keladi.

Uyushmagan yoshlardagi dezadaptasiyaning kuchli ifodalanishi ularning o’zini o’zi kamol toptirish va faollashtirish ehtiyojini pasayishiga olib keladi. Bu esa uyushmagan yoshlarning ijtimoiy muhitga moslashishdagi qiyinchiliklari, yangi vaziyatlarda atrofdegilar bilan muloqot qilish ko’nikmasining yetishmasligidan o’z dunyosiga “qamalib olishi”, ijtimoiy munosabatlardan qochishga intilishi, agressivlik, emosional noturg’unlikning kuchliligini anglatadi. Mazkur jihatlar uyushmagan yoshlarda o’z ustida ishlashga, o’zligini rivojlantirishga psixologik to’siq vazifasini bajaradi. Chunki, ijtimoiy muhitga integrasiyalashish uchun kerakli kompetensiyalarning yetishmasligi, adaptiv xususiyatlarni shakllanmaganligi uyushmagan yoshlarni o’zini faollashtirish undovchi ehtiyojlarni tormozlanishiga olib keladi. Natijada uyushmagan yoshlar “menga hyech kim tegmasa” bo’ldi degan fikrlarda o’zi uchn yaratib olgan destruktiv dunyosiga “kirib oladi”. Bu

esa bevosita ularni ijtimoiy voqyelik bilan bog‘liq ko‘nikmalarini susayishiga olib keladi. Shu boisdan, ikki mezon orasida salbiy bog‘lanishlar aniqlangan.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, uyushmagan yoshlarning ijtimoiy moslashishini kuchaytirishda quyidagi hayot strategiyalarini konstruktiv namoyon bo‘lishiga erishish muhimdir:

- Uyushmagan yoshlarning o‘zini o‘zi faollashtirishga qaratilgan hayotiy strategiyasini konstruktiv rakursda namoyon bo‘lishiga erishish orqali ularning ijtimoiy moslashganlik darajasini ortishiga, mustaqil fikrlashni kuchayishiga erishish;

- Uyushmagan yoshlarda kasbiy imkoniyatlarini anglash, ularni ro‘yobga chiqarishdagi ratsional qarorlarni qabul qilish ko‘nikmasining shakllanishi orqali ularning ijtimoiy muhitga integratsiyasini ta’minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Gerodot. Istoriya v 9 kn. / Per., predisl. i ukazatel F. G. Mищyenko. V 2 t. M., 1885—1886.
2. Sokrat — 124 sitaty <https://socratify.net>
3. Sobitaliyev M. 565 Luqmoni Hakim o‘g‘itlari va aforizmlar. – T. Adabiyot uchqunlari, 2017. 128-b.